

VIRI ZA KULTUROLOŠKO INTERPRETACIJO FRAZEOLŠKIH ENOT

Prispevek je nadaljevanje razmišljanja o kulturološkem vidiku v frazeoloških obravnavah v Kržišnik 2005. Izhaja iz predpostavke, da so frazeološke enote zaradi svojih lastnosti posebej primerne za pretvorbo znakov kulture v jezikovno obliko in so zato pogosto nosilci kulturne konotacije. Na gradivu slovenske frazeologije so preverjeni možni viri za kulturološko interpretacijo frazemov – ti viri se nanašajo na vse tri temeljne kulturološke pristope, etnolingvističnega, lingvokulturološkega in kontrastivnega.

1 Jezikoslovna in kulturološka obravnava frazeologije

Frazeologija, ki je, zlasti od predromantike in romantike dalje, bolj kot pri jezikoslovcih zbujala zanimanje etnologov, folkloristov itd., se je pravzaprav šele v 20. stoletju in s pomočjo strukturalističnih metod uveljavila kot (relativno) samostojna jezikoslovna veda. Konec 20. stoletja pa je kulturološki vidik ponovno in z novimi metodami dobil svoje mesto tako v frazeologiji kakor v jezikoslovju sploh.¹ V članku *Frazeologija v luči kulture* (Kržišnik 2005) sem skušala pokazati (po Telija 1999: 14, 15), zakaj so med jezikovnimi sredstvi ravno frazeološka posebej primerna za »pretvorbo« znakov kulture v jezikovno obliko in so torej v tem smislu »najprimernejša sredstva za izražanje kulturnega temelja neke jezikovne skupnosti«: imajo razkrito izrazno podobo (besednozvezno) in sekundarno znakovnost (sestavljajo jih besedni, tj. že pomenonosni znaki), hkrati pa predpostavljamo, da se najpogosteje ustaljujejo/konvencionalizirajo ravno tisti figurativni izrazi, ki se povezujejo s kulturnimi in nacionalnimi vzorci, stereotipi, mitologemi itd., tisti torej, ki reproducirajo za dano skupnost značilno mentaliteto (Kržišnik 2005: 70). Predstavljeni so trije med seboj sicer povezani, a metodološko različni pristopi pri raziskovanju součinkovanja jezikovnih sredstev in kulture: tradicionalni **etnolingvistični**, ki z diahrono analizo odkriva pojavljanje kulturnih plasti pri nastajanju frazemov; novo nastajajoči **lingvokulturološki**, ki proučuje

¹ Pustimo ob strani povsem kulturološko vprašanje, ali je to (naključno ali nujno?) povezano z globalizacijskimi procesi v evropskem oz. svetovnem prostoru ali pa z reakcijo nanje.

sposobnost frazeoloških sredstev, odslikavati sočasno kulturno samozavedanje neke (jezikovne) skupnosti, njeno mentaliteto, vrednote itd., in **kontrativni**, ki je prav tako usmerjen v sinhroni opis, a s sopostavljanjem frazeoloških sistemov različnih jezikov skuša odkriti podobnosti in razlike med njimi. Vsi trije pristopi in njihove /z/možnosti so preverjeni na frazemu *nositi hlače* ← *žena/ona hlače nosi*, ki vsebuje kulturno realijo: tradicionalno so hlače v našem prostoru moško oblačilo in etnolingvistično je nastanek frazema zlahka povezati s patriarhalno delitvijo spolnih vlog prek oblačila kot znaka (prim. tudi klobuk, čevlji ...), prav tako razvidna je v tem primeru kontrativna analiza (kot kaže, je denimo na področju Balkana meja nekje med jezikovnima ozemljema hrvaščine in srbsčine). V okviru lingvokulturološke analize pa na podlagi sodobnega jezikovno-besedilnega gradiva, ki kaže, da se v tem frazemu vezljivostno mesto osebka v pomenu vršilca dejanja (*kdo nosi hlače*) razmeroma pogosto zapolnjuje tudi s pomenkami brez pomenske sestavine +žensko in izjemoma celo že brez sestavine +človeško (zgleđ *Poroke ne bo, ker želi nositi hlače SLS*), ugotavljam, da stereotip, ki hlače kot kulturno realijo praviloma povezuje z moškimi in njegovo družbeno vlogo vladajočega/ukazujočega, v današnji slovenski družbi očitno slabi. Vendar pa, kakor kažejo nekateri nejezikovni znaki (prepoved nošenja hlač za uslužbenke v eni od slovenskih bank pomladi 2005), nikakor ne izginja.

1.1 V ruskem jezikoslovju je kulturološki vidik jezika, a ne le frazeologije, v novejšem času teoretično posebej izpostavljen, praktično pa pogosto raziskovan in precej obdelan. Najpogosteje se povezuje s pojmom jezikovne slike sveta oz. nacionalne slike sveta, kakor jo kaže jezik (seveda ruski).² V okviru frazeologije sta v tem smislu izraziti dve smeri, pravzaprav lahko govorimo kar o »šolah«: v lingvokulturološkem smislu je najpomembnejši krog raziskovalcev okrog jezikoslovke V. N. Telije (moskovska šola – izraz je moj),³ v smislu etnolingvističnih raziskav je vodilni frazeolog V. M. Mokienko in njegovi sodelavci (peterburška šola – prav tako moj izraz).⁴ – Toda ne glede na to, za katerega od obeh pristopov gre, je za strokovni diskurz v rusistiki, kadar je govor o kulturološkem vidiku (vsaj za frazeologijo to lahko trdim, a verjetno ni omejeno le nanjo), značilna pogosta raba določila »nacionalni« (stereotip, kulturna konotacija, frazem ...). Take vrste kvalifikacijo je mogoče razumeti na dva načina: a) kot omejevalno, tj. kar je omejeno na narod in njegovo kulturo, je torej nacionalno specifično, ali b) kot karakterizacijsko, tj. kar je značilno za narod in njegovo kulturo, ne pa (nujno) nanj omejeno.

² Zunaj kroga frazeologov naj omenim monografijo iz 2005. leta *Ključevye idei russkojazykovoj kartiny mira*, katere avtorji so A. A. Zaliznjak, I. B. Levontina in A. D. Šmelev.

³ Poleg tega, da je Telija tretji del svoje frazeološke monografije namenila kulturološkemu vidiku (Telija 1996: 214–269), je kot soavtorica in urednica tudi pripravila dva zbornika na to temo, prvi je z naslovom *Frazeologija v kontekste kul'tury* izšel leta 1999, drugi, *Kul'turnye sloi vo frazeologizmah i v diskursivnyh praktikah*, leta 2004. Njena učenka in sodelavka, N. G. Bragina, je v zadnjih dveh letih izdala dve knjigi s kulturološko temo, leta 2005 *Sociokul'turnye konstrukty v jazyke*, leta 2007 *Pamjat' v jazyke kul'tury*.

⁴ Prim. npr. njegovo delo *Obrazy russkoj reči, Istoriko-etimologičeskie očerki po frazeologii* iz leta 1999.

Čeprav se v kulturološki literaturi večkrat opozarja na previdnost pri pripisovanju nacionalnega značaja različnim jezikovnim sredstvom, med njimi tudi frazeološkim (npr. Dobrovol'skij 1997: 37–41, Bragina 1999: 131), pa ni mogoče spregledati, da se pojem nacionalne kulture lahko razume precej ohlapno. Prim. naslednjo trditev (Maslova 2004: 72):

Dlja nas najboljšij interes budut predstavljat' takie FE, **nacional'naja kul'tura** v kotoryh otažena čerez svjaz' s **kul'turno-nacional'nimi** konnotacijami, etalonami, simbolami, stereotipami tipa *pit' krov'*, *do poslednej kapli krov'*, gde *krov'* – simbol žiznennyh sil, ili FE *rodnaja krov'*, gde *krov'* – simbol rodstva itd.⁵

V opombi 5 so ruski frazemi v prevodu citata namenoma dobesečno prevedeni.⁶ S tem hočem povedati, da so v bolj ali manj enaki obliki in na enak način prisotni tudi v slovenščini in verjetno v vseh slovanskih, še več, vseh ali vsaj mnogih evropskih jezikih in da torej nikakor niso omejeni na ruščino. Gotovo so (med drugim tudi) del ruske jezikovne slike sveta, gotovo so (med drugim tudi) del ruske kulture, vendar niso ruski nacionalnokulturno specifični. – Da ruskim raziskovalcem ne bomo krivični, pa tudi zato, da opozorim na drugačno oz. nasprotno možnost, namreč na to, da skupni kulturološki vir še ne pomeni nujno tudi nadnacionalnosti, navedimo še temu nasproten primer, katerega zgled bi bila analiza frazema *don kihot*. Avtor V. V. Krasnyh (2004: 249, 250) ugotavlja, da je izraz dobil v posameznih nacionalnih okoljih in jezikih nekoliko različne pomene, tako denotativno kot konotativno. V španski kulturi (kot pravi, bi bili natančnejši, če bi rekli: v Kataloniji – ».../ kstati, ešče odin vopros: suščestvuet li edinaja ispanskaja kul'tura, ravno kak i edinaja russkaja kul'tura?«⁷) se *don Kihot* razume kot ne preveč pameten človek ('neumnež', 'bedak'), ki se ukvarja z nekoristnim delom; Švedi, Angleži in Američani imajo ta izraz za poimenovanje človeka, ki se ukvarja z neperspektivnim in nepotrebnim delom. V obeh primerih gre za bolj kot ne negativno konotacijo izraza – le da je pri Špancih ocenjevana predvsem lastnost človeka, pri Angležih in Američanih pa prevladuje ocena dela, s katerim se človek ukvarja. Za Ruse je, nasprotno, *don Kihot* nesebičen in nekoristen »vitez žalostne postave«, izraz pa ima, kot trdi Krasnyh (2004: 250), nedvomno pozitivno konotacijo. – Njegove ugotovitve na tem mestu lahko dopolnimo s podatki o stanju v slovenščini. V slovenskih slovarjih je izrazu *donkihote/don kihote/don Kihote* pripisan naslednji pomen: SP 1962: 'fantast', SSKJ in SP 2001 'kdor si prizadeva doseči kaj velikega, nedosegljivega, navadno brez uspeha' s kvalifikatorjem *ekspr.* (SSKJ) oz. *poud.* (SP 2001).⁸ Pregled besedilnega gradiva v

⁵ Za nas bodo najzanimivejše tiste FE, v katerih je zveza z **nacionalno kulturo** vzpostavljena s pomočjo **kulturno-nacionalnih** konotacij, etalonov, simbolov, stereotipov tipa *piti kri*, *do zadnje kaplje krvi*, kjer je *kri* simbol življenjske moči, ali FE *rodna kri*, kjer je *kri* simbol sorodnosti. (Poudarila E. K.)

⁶ V slovenščini zveza *rodna kri* ni ustaljena (je pa recimo: *rodna mati*, *rodni oče*, *rodni otroci*, *rodne sestre*, *rodni bratje*), sestavina *kri* z istim simbolnim pomenom nastopa v frazemih *biti kakšne krvi*, *človek naše krvi*, *zatajiti lastno kri*, *kri čigave krvi*, *kri ni voda*.

⁷ ».../ pravzaprav je vprašanje tudi: ali obstaja ena sama španska kultura, enako kot ena sama ruska kultura?« (Krasnyh 2004: 249).

⁸ Tako v obeh pravopisih kakor v slovarju je pisano skupaj in seveda z malo začetnico.

FidiPLUS razkrije, da je slovenski kulturni in s tem jezikovni prostor nekje vmes med zgoraj navedeno špansko-ameriško (če posplošim) in rusko interpretacijo oziroma da sta prisotni obe, ne da bi katera bistveno prevladovala. Navedem naj samo dva primera, ki to dvojnost (skoraj diametralno nasprotje) dobro ponazarjata, prvi: *Zdaj gre zares, kajti Don Kihotu, ki se je tokrat postavil po robu ostankom slovenskega birokratskega hokejskega mlina na veter, je ime /.../*, in drugi: *Med procesom je bil bolj podoben čudaku, zapoznelemu, ostarelemu ostanku minulih časov, terorističnemu don Kihotu, ki z novimi časi nima nič skupnega*.

2 Temeljni pojmi lingvokulturološke analize

Frazemi so torej lahko in pogosto so nosilci **kulturne konotacije**. To pomeni, da je njihov denotativni ali figurativno motivirani (imenovan tudi kvazidenotativni) vidik pomena in njihovo konotacijo mogoče interpretirati v okviru kulturoloških kategorij. Prim. *zabit kot šterna* – prisotnost kulturne reference: *šterna* je vrsta vodnjaka; *krasti čas (komu)* – čas je v naši (evro-ameriški) kulturi dragocena dobrina; *pomesti pod preprogo (kaj)* – prikrivanje, nereševanje problemov je negativno konotirano, saj se je praviloma – tako zahteva naša **kulturna determinanta**⁹ s problemi treba soočiti in spopasti.¹⁰ Ali rojeni govorniki nekega jezika in jeziku pripadajoče skupnosti (vsaj v Evropi najpogostejše naroda) to kulturno konotacijo v jezikovnih enotah prepoznavajo, ali se z njo – zavestno ali nezavedno – istovetijo (ali torej jezikovne enote interpretirajo znotraj kulturnih konceptov), pa je odvisno od njihove **kulturne kompetence**. Kulturna kompetenca je sposobnost, ki jo rojeni govorniki usvajajo tako rekoč hkrati z jezikovno: svet pravi, v sodobnem času risank; etično-moralni predpisi, ki veljajo v dani družbi in so nujno povezani z njeno kulturo, so temelj vzgoje doma, v šoli, celo na ulici. V tem smislu je kulturna kompetenca sestavina obvladovanja jezika. – S kulturološkimi (in posledično jezikovnopragmatičnimi) omejitvami je tudi mogoče razložiti navidezno slovnično anomalijo v zvezi s »prepovedjo« rabe velelnika ali/in zanižanja pri nekaterih frazemih. Prim. **Ne nalijte nam čistega vina!* – ne vелеvamo obnašanja, ki ni v skladu z etičnimi normami dane družbene skupine (naroda ...); formalno ravno obratno gre za nedopuščanje nezanimanega velelnika v rabi frazema – nezanimani izrek *Ti ga kar lomi!* je (enako kot zanimani *Ne lomi ga!*) v bistvu prepoved, ne zapoved.

⁹ Kulturne determinante so (po Telija 1999: 18) »mentalni obrazci, ki imajo vlogo predpisov za družbene in duhovne prakse«.

¹⁰ Kot je splošno znano, je pri Slovencih delo (vsaj tradicionalno) visoko cenjena vrednota, tem bolj, če je opravljeno dobro, natančno in če je zahtevalo določen napor (celo »muko«). S tega vidika bi bila zanimiva lingvokulturološka analiza (morda tudi v časovni perspektivi) frazema *narediti (kaj) z levo roko*: kakšno je razmerje med pomenoma 'narediti z lahkoto' (pozitivna konotacija) in 'narediti površno, slabo' (negativna konotacija).

3 Viri za kulturološko interpretacijo frazeoloških enot

Ko govorimo o kulturni kompetenci kot sestavini jezikovne kompetence, pravzaprav trdimo, da imajo rojeni govorniki – uzaveščeno ali ne – védenje o kulturno pomembnih precedenčnih tekstih ali jezikovnih pojavih, ki so (lahko) viri za kulturološko interpretacijo frazeologije. Gre za jezikovno izražene realije ali realije, ki so dobile simbolno funkcijo, za različne običaje, navade in norme, ki so dobili obliko jezikovnih izrazov, ustaljenih v različnih tipih diskurzov. Rojeni govorniki jih kot takšne prepoznavajo, čeprav ni nujno, da zelo natančno. Telija (1996: 239–253) v zvezi s frazeologijo navaja osem takih virov. Ker ni na voljo drugega referenčnega nabora, poskušam v nadaljevanju preveriti, koliko držijo za slovenski jezikovno-besedilni prostor in slovensko frazeologijo in na kakšen način se uveljavljajo.¹¹ Pomembno je upoštevati, da viri, prikazani v nadaljevanju, niso hierarhizirani v smislu pogostnosti ali pomembnosti in da posamezne enote lahko hkrati pripadajo več virom oziroma med njimi prehajajo: tako je npr. beseda *križ* kot sestavina frazemov svojo simbolno vrednost (gl. vir 3.4) pridobila v religioznih besedilih (gl. vir 3.5).

3.1 Ritualne oblike (nacionalne)¹² kulture, kot so npr. svatbeni ali pogrebni obredi, različni miti, vraže in zarotitve, so vtisnjene v mnogih frazemih. Zdi se, da je med njimi veliko pragmatičnih frazemov, npr. *Naj te hudič vzame! Pojdi k vragu!*, ki od izhodiščnih obrazcev poleg drugega ohranjajo tudi besedilnost v obliki samostojne in stalne stavčnofonetične podobe. Primer nepragmatičnega frazema, ki sodi sem, je *na kolenih prositi* – obredno kretnjo, ki se je danes večinoma ohranila le še v cerkvi (boga se prosi kleče), so poznali vsaj še otroci moje generacije, medtem ko se zdi danes študentom samo »frazeološka forma«.¹³ V ta vir za kulturološko interpretacijo sodi tudi podoba *babjega mlina*, ki izvira iz mitov o stvarjenju in uničenju sveta (Kuret 1955; Šmitek 2004: 258) in ima svojo jezikovno uresničitev ne le v zvezi *babji mlin* – ki sodobnemu govorcu slovenščine gotovo ni zelo samoumevno razumljiva –,¹⁴ temveč tudi v bolj običajnih stalnih zvezah tipa *zavrteti/zasukati čas nazaj, kolo časa, božji mlini meljejo počasi*. Gre za primer vira, ki hkrati pripada več semiotičnim sistemom (slike na

¹¹ O kulturnozgodovinskih virih in o tem, kako iz njih pridobivati podatke, sicer govori tudi Janez Keber (1995 in 2001: 37, 46), vendar se on omejuje zgolj na etnolingvistični pristop – viri ga zanimajo zaradi ugotavljanja nastanka frazema, torej za razlago njihove motivacijske osnove, ne pa tudi kot kazalci kulturnih determinant v sodobnosti.

¹² O problematičnosti (vsaj dvoumnosti) te oznake že v 1.1.

¹³ Študentom se zdi, da je izkretenjski frazem *na kolenih prositi* 'zelo prositi' glede na stopnjo osamosvojenosti od kretnje same precej blizu frazemu *vreči rokavico* 'izzvati' (iz nekdanj konvencionalizirane kretnje za poziv na dvoboj).

¹⁴ Čeprav naslednje besedilo v FidiPLUS na tako razumevanje nekako računa: »Vsi bodo razumeli, če bom rekel, da gre za princip *babjega mlina*, tistega, ki ga pogosto srečamo na panjskih končnicah, ko stari kmet noter vrže staro ženo in ven dobi mlado devico. Moja tehnika je neke vrste *babji mlin*, ko se skozi aktivno poslušanje navznoter pomladiš, poostriš svoje čute, si ustvariš podlago za nadaljnji razvoj.« (Iz časopisa *Gorenjski glas*, l. 2005.)

panjskih končnicah, jezikovni izraz, pustna šega). – Ob tem je razvidna razlika med etimološko (etnolingvistično) analizo, ki raziskuje prvotni pomen podobe, in lingvokulturološko analizo, ki razkriva kulturno relevanten smisel, ki ga (danes oz. sinhrono) konotira podoba/slika (Telija 1996: 240; na to opozarjam že v Kržišnik 2005). Rojeni govorci morda ne poznajo več njenega izhodišča, a jezikovni izraz z njo še vedno lahko učinkuje nanje. V tem smislu so lingvokulturologiji pravzaprav bližje t. i. ljudske etimologije.¹⁵

3.2 Paremiološko gradivo

Pregovori so že po definiciji skrčeni moralno-etični obrazci dane (jezikovne, narodne, družbene, kulturne, civilizacijske) skupnosti; so neke vrste tradicionalni stereotipi njenega samozavedanja in samoidentifikacije, bili so iz generacije v generacijo prenašani jezik vsakdanje kulture. Zgled kulturološke analize, ki temelji na tem viru, je npr. prispevek Irene Stramljič Breznik *Družina v slovenskih pregovorih in frazemih*, v katerem je bila, kot pravi avtorica (Stramljič Breznik 2007: 251),

opazovana družina z vidika nekrvnih in krvnih sorodstvenih ter rodbinsko-gospodarskih razmerij z namenom, da se skozi jezik predstavijo tradicionalni koncepti o slovenski družini, o medsebojnih odnosih in hierarhiji družinskih članov ter se slednjič glede na položaj družine v sodobni družbi vprašamo o njihovi današnji veljavnosti.

Dejstvo, da pregovori v moderni družbi še vedno »živijo« v smislu prehajanja znakov kulture v jezikovne znake, dokazuje njihovo spreminjanje, prilagajanje, kar v obratni smeri odraža tudi spreminjanje stereotipnih položajev in njihove semiotizacije. Za zgled lahko vzamemo pregovor *Kdor molči, desetim odgovori* 'v kočljivem primeru je najbolj učinkovito ne govoriti, odgovarjati', ki molku, negovorjenju, neugovarjanju podeljuje moralno-etično premoč nad govorjenjem, pojasnjevanjem (prim. še *Molk je zlato; Govoriti je srebro, molčati pa zlato*). Od 80 zadetkov, dobljenih z iskanjem z »kdor_molči« v FidiPLUS, je 33 takih, ki se nadaljujejo s pregovorno obliko: *desetim/devetim/stotim odgovori*, vendar niti v teh primerih niso vsi konteksti afirmativni, npr. *Kdor molči, devetim govori. Se vam zdi, da rek drži?* ali *Toda kultura srca, 30, 20 parov oči vsak dan in kultura slovenske ponižne potrpežljivosti so učitelju narekovali molk. Kdor molči, desetim odgovori, sebi pa ne* ali *Star slovenski pregovor; da »Kdor molči, desetim odgovori!«, v literaturi o pogajalskem jeziku nima več podpore*. Nadaljnjih 20 pojavnic ima spremenjeno nadaljevanje kot *Kdor molči, se strinja/soglašja/pritrdi*, ki se torej že ustaljuje. Druge pojavnice kažejo še drugačna nadaljevanja, npr. *Resnica in pravica velikokrat zmagata samo v filmskih limonadah. Kdor molči, ta tlakuje pot za zmagoslavje laži* ali *Kdor molči, je tudi kriv*. Raba tega pregovora v sodobnih slovenskih diskurzih vsekakor

¹⁵ O tem pri nas Šivic - Dular 1990.

kaže, da se slovenska družba spreminja iz družbe, v kateri je molk vrednota, v družbo, v kateri ni. Postajamo družba nujnega govorjenja, oglašanja za vsako ceno.¹⁶

3.3 Primerjalni frazemi oz. t. i. stalne primere so modelne podobe, ki neposredno kažejo odnos do življenjskih okoliščin, v katerih se nahajajo rojeni govorci. Kot vir za kulturološko interpretacijo so posebej značilni primerjalni frazemi, ki izražajo fizične ali psihične lastnosti človeka in temeljijo na povezovanju z živalmi, rastlinami, naravnimi pojavi itd. Sklicujoč se še na druge raziskovalce, Telija (1996: 242) stalne primere imenuje **etalone**. V njih gre za pripisovanje lastnosti ene stvari kaki drugi stvari: »Realija, ki nastopa v funkciji etalona, postane takson kulture, ker ne govori o svetu, ampak o 'okulturjenem' videnju sveta.« Podobno funkcijo virov za kulturološko interpretacijo kot primerjalni frazemi imajo tudi besedni etaloni, to so najpogostejše iz primerjalnih frazemov osamosvojene besede (npr. *osel*, *krava* ...). V vsakem jeziku poleg etalonov, skupnih mnogim (nacionalnim itd.) skupnostim (npr. *molčati kot riba*, *trmast kot osel*), obstajajo tudi taki, v katerih se kažejo posebnosti določenega naroda, jezika in/ali kulture.

Do neke mere so predstave o primerljivosti človeka in živali/rastlin/stvari različne celo v (genetsko in geografsko) zelo bližnjih skupnostih, in to se odraža tudi v primerjalnih jezikovnih izrazih. Tako se je ob izdelavi slovenskega dela slovarja primerjalnih frazemov v devetih slovanskih jezikih (Fink idr. 2006 – slovenski del E. Kržišnik) na primer pokazalo, da *bik* kot sestavina slovenskih primerjalnih frazemov ni v celoti prekrivna s pojavljanjem iste sestavine v hrvaščini in še nekaterih drugih slovanskih jezikih. Ker je slovenščini najbližja hrvaščina, je primerjava v to smer še posebej zanimiva. V slovenščini je človek *kot bik močan* ali *trmast* in lahko *gleda kot bik v nova vrata* (*bik* variantno s *tele*). V hrvaščini stalne primere *trmast kot bik* ni, sestavina *bik* tudi ni variantna s sestavino *tele* v frazemu *gledati kao tele u šarena vrata*,¹⁷ zato pa je človek *bijesan* ali *zdrav kao bik* in lahko živi, se obnaša *kao bik na gmajni* ('pretirano lahkotno, lenobno'). Skupna stalna primera je torej le *močan kot bik* oz. *jak kao bik*, vendar bi natančna primerjava ali anketa z rojenimi govorci zanesljivo pokazala,¹⁸ da gre v slovenskem

¹⁶ To seveda ne velja le za slovenski prostor. Iz ankete o razumevanju frazemov, ki jo je izpolnjevalo 60 dijakov, 60 študentov in 40 odraslih, učečih se slovaščine kot tujega jezika, je razvidno, da je pregovor *Mlčet zlato, mluvit stříbro* (slovensko *Govoriti je srebro, molčati pa zlato*) razumelo najmanj vprašanih (22 %), čeprav kot navaja avtorica (Šindelářová 2007: 350), je ta pregovor v enem od učbenikov. Ker je pregovor poleg tega tudi razmeroma dobro pomensko motiviran, je mogoče nizek odstotek pravih odgovorov, torej slabo razumevanje, pripisati le okoliščinam, ki predpostavljajo drugačne vrednote in zato zabrisujejo izhodiščno motiviranost.

¹⁷ Razen v slovenščini variantnosti *gledati kot bik/tele v nova vrata* ni v nobenem slovanskem jeziku.

¹⁸ Zanesljivost velja za jezikovno gradivo, ker pa se znaki kulture pretvarjajo tudi v nejezikovne znake, se zdi potrebno opozoriti na kipe bikov, ki jih ustvarja J. Boljka. Le-ti naj bi bili simbol ustvarjalne moči, in kot pravi poročevalka v *Delu* 18. maja 2007, str. 18, »b/bik v genezi človeštva simbolizira prvobitno žival, nebrzdanega samca, katerega seme oplaja zemljo. /.../ Kot bik so upodobljena med drugim sredozemsko-orientalska lunarna božanstva, kajti bik je zaradi plodnostnih obredov lunarna žival, vendar zaradi ognja v krvi in izžarevanja plodnosti tudi solarna«. Ker eden od Boljkovih bikov

frazemu za bolj ali manj surovo fizično moč, v hrvaškem pa za zdravo, ustvarjalno moč. Podobno razliko pokaže tudi primerjava slovarskih iztočnic *bik* v SSKJ in v Anićevem slovarju hrvaškega jezika (Anić 2000) in SSKJ.¹⁹

SSKJ: <i>bik</i>	Anić: <i>bik</i>
1. 'odrasel samec goveda'	1. 'neuškopljeno govedo'
2. 'ekspr. zelo močan in orjaški moški // <i>slabš. neumen, omejen, zabiti</i> človek'	2. 'pren. vrlo jak i otporan čovjek'

O slovenskih primerjalnih frazemih kot viru za kulturološko interpretacijo frazeologije govori Jože Toporišič (1985) v članku o *Vsebinski podstavi primerjalnih frazemov v slovenskih zbirkah pregovorov in rekov*.

3.4 Besede simboli

To so besede, ki so na podlagi rabe v najrazličnejših tipih diskurzov dobile simbolno »branje«. Od pravih simbolov, kjer je nosilec simbolne funkcije predmet ali oseba, se razlikujejo po tem, da gre pri jezikovnem simbolu za zamenjavo pomena jezikovnega pojava s simbolno funkcijo. Beseda dobi pomen, ki ne kaže razmerja do pravega referenta, temveč asociativno nadomešča neko idejo: materialni predstavnik tega nadomeščanja ni realija kot taka, temveč njeno »ime«, zato Telija raje govori o »jezikovnih simbolih« ali kvazisimboli. Take besede simboli so v frazeologiji npr. *roka*, *srce*, *križ*. Prim. *roka* = oblast (*roka pravice*, *čigava roka je dolga*, *kaj je v božjih rokah*, *držati roko nad čim*, *dobiti v roke koga/kaj* itd.), *srce* = sedež čustev (*srce boli koga*, *srce zaigra komu*, *kdo/kaj je pri srcu komu*, *kako je pri srcu komu* itd.), *križ* = trpljenje (*nositi svoj križ*, *križ je s kom/s čim*, *križi in težave*); prim. tudi analizo sestavine *roka* v slovenskih frazemih v Kržišnik 1990. Besede simboli (kvazisimboli) vstopajo v frazeme kot sestavine z že danim simbolnim pomenom, kar je mogoče razbrati tudi iz slovarskih obdelav takih gesel, prim. v SSKJ *roka* 7. ('izraža, da kdo vodi kaj, odloča o čem' // 'izraža vpliv, nadzorstvo, oblast koga nad kom ali čim') in 8. pomen ('moč koga ali česa, ki se uveljavlja po kom drugem') ali *srce* 3. pomen 'človek glede na njegove značajske, čustvene značilnosti' ali *križ* 4. pomen 'trpljenje, težava skrb'.

Telija uvršča med jezikovne simbole tudi take besede, ki se povezujejo z arhetipi, npr. arhetip »visokega« ali »nizkega«. V kognitivni semantiki izrazi, kot so npr. *skakati od veselja*, *biti na tleh*, *smetana družbe*, *družbeno dno*, *navzdol gre (s čim)*, *pregovor zdravje po niti gor*, *po curku dol*, sodijo med jezikovna izrazila temeljne konceptualne

stoji pred vhodom v ljubljanski živalski vrt, bi bilo anketiranje obiskovalcev mogoče. Interpretacija takega nasprotja, kakor se kaže v tem primeru, je seveda mogoča. Mogoče je, da se *bik* kot simbol plodnosti itd., ohranja na neki bolj intelektualno-duhovni ravni (prim. frazeologijo iz grške in rimske mitologije v 3.4); mogoče pa je tudi, da rojeni govorci kipov bika ne razumejo enako kot njihov avtor in navedeni časopisni interpret. In prav tako je mogoče, da bi analiza narečnega jezikovnega gradiva pokazala, da je slovensko ozemlje v tem smislu neenotno.

¹⁹ Poudarila E. K.

metafore, in sicer t. i. usmerjevalne (GOR – DOL, ZUNAJ – ZNOTRAJ, SREDIŠČE – PERIFERIJA itd.) – navedeni frazemi so izrazila usmerjevalne metafore VEČ JE GOR, MANJ JE DOL oziroma DOBRO JE GOR, SLABO JE DOL in podrejenih metafor VESELJE JE GOR – ŽALOST JE DOL, ZDRAVJE JE GOR – BOLEZEN JE DOL (o tem v Kržišnik, Smolić 1999).

3.5 Frazeologija iz religioznih diskurzov – za naš prostor seveda predvsem krščanstvo s svojo teozofijo, moralno-etičnimi normami in obredji. Tudi mnogi izrazi, navedeni v prejšnjih točkah kot etaloni ali (kvazi)simboli (npr. *križ*) prvotno pravzaprav izhajajo iz tega vira, iz njega so se osamosvojili ter prešli v »simbolarij«²⁰ duhovne kulture dane skupnosti. Med frazeologijo, ki kaže na ta vir, tako sodijo (iz)biblični frazemi: nekateri so prvotno nastali kot stalni citati (npr. *sol zemlje; dati cesarju, kar je cesarjevega, /in bogu, kar je božjega/; blagor ubogim na duhu*),²¹ drugim pa ti diskurzi – ne samo biblični, tudi druga verska besedila,²² npr. katekizemska ali pridržna, morda tudi kaka druga veroučna – predstavljajo samo neko okvirno zgodbo (npr. *grenki kelih, prodati kaj za skledo leče, izgubljeni sin*).

Biblična besedila so bila najpogostejši in najproduktivnejši besedilni kulturološki vir za frazeme v vsem evropskem prostoru. Poleg grške in rimske mitologije,²³ ki pa je (bila) kot kulturološki vir zvrstno omejena,²⁴ je to eden glavnih virov t.i. evropeizmov tudi v frazeologiji. Vendar imajo ta besedila kot vir v različnih jezikih lahko nekoliko različno vlogo. Za slovensko narodno skupnost, ki verskokulturno sodi v katoliški prostor, velja, da so bila velik del časa v preteklosti govorcem dostopna pretežno v govornih obliki, tj. prek govorno-slušnega prenosnika (s poslušanjem in obnavljanjem pridig in beril) – protestantsko obdobje je za oblikovanje slovenskega knjižnega jezika sicer ključnega pomena, za navado branja Svetega pisma pa gotovo ne – kar pomeni, da so bila biblična besedila, ki so bila na razpolago kot vir, omejena na tista, ki so bila v rabi predvsem v cerkvenem obredju. Tako je opazno, da je v slovenščini iz Matejevega evangelija ustaljenih bistveno več zvez kakor iz drugih bibličnih besedil.²⁵ Več o tem tudi v Kržišnik 2000, kjer med drugim na str. 76–78 navajam lingvokulturološko zanimiv podatek, namreč, da na splošno v slovenskem časopisju 2. polovice 20. stoletja (analizirani so bili *Slovenski poročevalec, Ljudska pravica* – za leto 1948,

²⁰ Izraz uporablja Telija (1996), a ga posebej ne razlaga, zato predvidevam, da je splošno rabljen v ruskem kulturnem prostoru (to potrjuje tudi iskanje na Googlu), z njim se poimenuje nabor znakov in simbolov določene (jezikovne, družbene, nacionalne, kulturne, civilizacijske) skupnosti.

²¹ In izkazujejo različne stopnje in oblike prehajanja med stalnim citatom in izcitatnim frazemom.

²² Vendar le-ta v glavnem kot sekundarni vir bibličnih vsebin in izrazov.

²³ Kot vir sodi v naslednjo skupino (3.6).

²⁴ Zanimivo je, da tega vira Telija za ruski jezikovni prostor ne omenja posebej. Morda prav zaradi njihove neljudskosti, omejenosti tega dela frazeologije na intelektualno plast govorcev.

²⁵ Do 2. vatikanskega koncila leta 1965 se je ravno ta del najpogostejše bral pri cerkvenem obredju. Kispál (1998: 376) pri primerjavi nemških in madžarskih izbibličnih pregovorov kot najpogostejše frazeologizirani del bibličnih besedil ugotavlja poleg Matejevega evangelija tudi Salomonove pregovore.

Delo, Dnevnik, Primorski dnevnik – za 1991 in 1995, *Republika in Slovenec* – za 1995, in sicer vsakokrat v časovnem obdobju enega tedna) »raba narašča premozorazmerno z oddaljenostjo zveze od izhodišča«, medtem ko je njihova pogostnost v dveh politično med seboj nasprotno usmerjenih časopisih, v *Republiki in Slovenecu*, obratnosorazmerna tako po količini sploh kot tudi po izbiri zvez glede na prepoznavnost vira, tj. bibličnih besedil: levičarska *Republika* rabi manj izbibličnih frazeoloških zvez, med rabljenimi pa so pogostejše take, ki so od izhodišča bolj oddaljene, prokatoliški (vendar ne verski časopis) *Slovenec* rabi več in izhodišču bližjih izbibličnih frazemov.

3.6 Intelektualna lastnina naroda in človeštva sploh je pomemben vir za kulturološko interpretacijo v frazeologiji. Po eni strani je to vir za nastanek evropeizmov (*ahilova peta, boriti se z mlino na veter, kocka je padla*), vendar pa – kakor v zvezi s frazemom *don Kihot* v 1.1 že rečeno – je pri kontrastivni analizi treba biti previden, saj lahko gre samo za izrazno prekrivnost, ne pa tudi za pomensko, pri čemer je zlasti občutljiv konotativni del pomena. Po drugi strani je to tudi vir za nastanek nacionalno specifične frazeologije, prim. npr. *gluha loza, dolina šentflorjanska*,²⁶ tudi *blatni dol*,²⁷ ali celo znotraj le-te socialnozvrstno omejene, npr. *sled sence zarje (onstranske glor(i)je)* (v FidiPLUS samo trije zadetki in še nadaljnji trije z varianto *sled sence*). – V to skupino virov sodijo tudi artefakti civilizacije (*postaviti kaj na stranski tir, sesti za volan, spustiti /koga/ z vajeti*) in različne znanstvene terminologije (*igrati prvo violino, črna luknja*). Prav tako gre sem politični diskurz, ki svoj vpliv širi zlasti prek množičnih občil. Nekateri besedilni in diskurzivni viri v tej skupini so pomembnejši za etnolingvistične raziskave, zadnji pa je zlasti lingvokulturološko zanimiv. Za naš (aktualni) čas in njegov politični diskurz je npr. značilna stalna (ali vsaj ustaljujoča se) zveza *preštevati kosti* 'govoriti o povojnih pobojih' pogostejša v posamostaljeni obliki kot *preštevanje kosti* 'govorjenje o povojnih pobojih'.²⁸ Zadnja se v FidiPLUS z iskanjem »#1preštevane/kosti« izkaže s 30 zadetki, z iskanjem »#1preštevane_kosti« s 27 zadetki, prav v vseh gre za navedeni pomen zveze. – Podoben status, kakor ga ima v smislu kulturološke interpretacije danes zveza *preštevane kosti*, je imela v slovenskem političnem diskurzu po drugi svetovni vojni stalna zveza *gnili kapitalizem*. Današnja mlada generacija jo le še slabo pozna in njen pomen slabo reflektira, vendar načeloma še vedno opazi, da je z lekturo, ki

²⁶ Frazeologizacija izraza *dolina šentflorjanska* je deloma izkazana že v SSKJ, in sicer s pripisom pomena 'dežela z licemerskimi, nekulturnimi prebivalci, razmerami', čeprav je sicer kot ilustrativno gradivo naveden citat iz Cankarjevega *Pohujšanja v dolini šentflorjanski*, s čimer slovar pravzaprav obvešča, da gre za citat, ne za izcitatni frazem. V FidiPLUS je več kot 200 zadetkov, tudi z variantnim besednim redom, torej kot *šentflorjanska dolina*, ali z rabo v množini (*po meglenih šentflorjanskih dolinah*).

²⁷ Izraza *blatni dol* v SSKJ še ni, v FidiPLUS se z iskanjem *blatn* dol** dobi 93 zadetkov, od katerih jih je nekaj (15) povezanih s Cankarjevim besedilom, drugi pa so osamosvojeni v novih sobesedilih.

²⁸ Velika možnost za diskurzno nezaznamovano frazeologizacijo obstaja tudi zaradi bližine zveze *čigave kosti* (oz. *kosti koga*) *počivajo kje*, zabeležene v SSKJ. Za primerjavo s podatki zgoraj navedimo stanje v FidiPLUS: od 30 zadetkov, najdenih z iskanjem »kosti/#1počivati«, jih je 14 v frazeološkem pomenu.

gnili kapitalizem popravi v *razpadajoči kapitalizem*, nekaj narobe: *gnili kapitalizem* namreč ni *razpadajoči kapitalizem*, temveč 'kapitalizem, v katerem poteka izkoriščanje človeka po človeku, in je to nekaj slabega'. Zanimivo je, da zveza v SSKJ ni zabeležena, niti je ni najti v kartotečnem gradivu za SSKJ, kar je več kot zanimivo. Besedilni korpus FidaPLUS izkazuje 69 pojavnic in glede na napovedljivost sopojavitve ima *gnili kapitalizem* kubično vzajemno vrednost (MI³) 23,759 (za primerjavo navedimo, da ima danes bistveno bolj aktualna zveza *divji kapitalizem* ob 127 pojavnicah vrednost MI³ 22,176).

3.7 Deželoznanske besede v vlogi frazemskih sestavin so prav tako vir informacije o nacionalni kulturi, saj se nanašajo na zgodovinske in zemljepisne realije deželoznanskega opisa (ru. *stranovedenie*, nem. *Landeskunde*). Sem bi sodile besede kot *groš*, *para* v frazemih *ne biti vreden počenega groša* / *prebite pare*, lastno ime slovenske reke v *nositi vodo v Savo* ali kraja Ricmanje v *pojdi v ricmanje*.²⁹ Ta vir je posebej prepoznaven v socialnozvrstno omejeni frazeologiji: dialektalni, verjetno tudi slengovski. Vendar pa prisotnost poimenovanja nacionalno pomembne realije v frazemu še ne daje osnove za to, da bi frazem imel kulturno konotacijo (npr. *kozolec* v *preobračati politične kozolce* 'spreminjati politične nazore').

Kulturološko je zanimiva beseda *bratski* oz. *bratsko* v različnih stalnih zvezah, ki se nanašajo na »čas in kraj« države Jugoslavije po drugi svetovni vojni. Za ustrezno interpretacijo bi bila potrebna natančnejša analiza, na tem mestu naj opozorim le na veliko redkobesednost SSKJ ob tem geslu: pomenska razlaga k *bratski* samo kot 'nanašajoč se na brate'³⁰ je ob navedenih ilustrativnih zgledih, kot sta *bratska skupnost narodov Jugoslavije* ali *gojiti bratska čustva*, močno pomanjkljiva oz. preveč splošna. Tudi podgeslo *bratsko* in stalna zveza *bratsko si deliti* kot edini navedeni ilustrativni zgled sta brez pomenske razlage, kar je vsaj nenavadno, saj je *bratsko* v zvezi z *deliti/razdeliti* v pomenu 'v enakih deležih, pravično' monokolokabilna sestavina. V korpusu FidaPLUS dobimo z iskanjem »bratsko/##1deliti« 23 pojavnic in z »bratsko/##1razdeliti« 52 pojavnic. Pregled kolokatorjev (na prvem mestu desno) ob jedru *bratsko* pokaže, da je glagol *razdeliti* na prvem mestu (MI³ 20.726), *deliti* pa na četrtem (MI³ 17.182), kar pomeni, da je zveza z *razdeliti* v sodobnih besedilih trdnejša.³¹ Na pomenu 'raz/deliti v enakih deležih' oz. 'raz/deliti pravično' temelji tudi prenovitev v naslednji šali:

Mujo in Haso skupaj stavita na loteriji in zadeneta milijon. Mujo reče Hasotu: 'Tole si bova razdelila bratsko.' Haso pa odgovori: 'Nič si ne bova delila bratsko. Delila bova pol – pol.'

²⁹ Morda nastal kot evfemizem k *pojdi v rit*.

³⁰ Enaka pomenska razlaga tudi ob *bratovski*, vendar kot sestavina stalnih zvez nista zamenljivi.

³¹ Zaradi nestalnega besednega reda glagola in prislova bi lahko bila to samo orientacijska vrednost, saj *bratsko* ni nujno samo desno od glagola niti ne nujno prvi ob njem. A kot kaže, je zaporedje *bratsko deliti/razdeliti* vendarle stalno, saj sta med kolokatorji na prvem mestu levo od *bratsko* glagola *razdeliti* in *deliti* šele na 134. oz. 135. mestu z zelo nizkima vrednostma MI³: 5.338 oz. 5.304.

Ta šala hkrati tudi razkriva celo paleto kulturnih konotacij, povezanih s to stalno zvezo oz. z besedo *bratski* v še drugih zvezah.

3.8 Kot zadnjega med viri kulturološke interpretacije frazemov navaja Telija **znotrajjezikovni vir**. To je vir, ki je najmanj oprijemljiv in najbolj odvisen od interpretacije. Nanaša se na t. i. »naivno sliko sveta«, kakor jo »rišejo« slike, ki so osnova frazeoloških enot, ki odražajo stereotipna videnja sveta nekega naroda in njegovega življenja v vsakdanjosti. Od drugih virov se razlikuje po tem, da se ne nanaša na zunajjezikovne semiotične kode kulture (npr. znake materialne, intelektualne itd. kulture). Gre za to, da frazemi sami kot kulturno značilni obrazci lastnosti, dogodkov, dejstev niso znaki kulture, so pa sposobni, če seveda vsebujejo kulturno relevantne poteze videnja sveta, odigrati vlogo kulturnih znakov. Kot primer Telija (1996: 247) navaja frazeme, ki so se rabili in se rabijo ali so kot novotvorbe nastali v zvezi z govorjenjem, pisanjem o ruski perestrojki. Ugotavlja, da so ta frazeološka sredstva (navaja npr. *karabl' perestrojki, raskačivat' lodku, zagrebat' vlevo/vpravo, otčalivanie ot starogo berega, potopit' korabl'*) izrazilo iste konceptualne metafore, ki je torej temeljna za dožemanje (doživljanje) teh procesov: »perestrojka je plavanje po razburkanem morju«.

Zanimivo bi bilo s tega vidika analizirati besedila o slovenskem osamosvajanju. Nekaj malega je mogoče sklepati iz prikaza frazeologije v slovenskem časopisju spomladi 1991. leta v Kržišnik 1991, kjer se sicer bolj posvečam povsem kvantitativnim podatkom, vendar iz prikaza frazemov po tematskih skupinah (str. 94–96), razvrščenih v pozitivni in negativni pol (npr. OBLAST – NEOBLAST (=NEOMEJEVANJE, SVOBODA); NASILJE – NENASILJE itd.), lahko ugotovim, da samo pozitivnega pola nima nobena skupina, samo negativnega pa imajo skupine frazemov, ki tematizirajo VZNEMIRJENJE, *huda kri, buriti duhove, spravljati ob pamet*, PREVARO (LAŽ), *trojanski konj, požreti oblubo, speljati vodo na svoj mlin, speljati na led*, NEGOTOVOST (DVOM, NEZAUPANJE), *na slepo srečo, postavljati pod vprašaj, tla se majejo pod nogami*, OGROŽENOST, *pritiskati ob zid, imeti v primežu, streči po življenju, žagati si vejo, na kateri kdo sedi*, KRIVDO (ODGOVORNOST), *grešni kozel, žrtveno jagnje, prijeti za vrat, posipati se s pepelom*. Presenetljivo je, da med frazemi v skupini PRIKRITOST (SKRITOST) ni naveden frazem *pomesti/pometati pod preprogo* 'pustiti/puščati probleme nerazrešene in to prikrivati', ki se zdi eden najpogostejših v političnem diskurzu in v diskurzu o slovenski politiki po osamosvojitvi. Ga tedaj še ni bilo? Dejstvo namreč je, da ni zabeležen v nobenem slovenskem slovarju. Ali samo ni imel mesta v knjižnem jeziku in zato ne v pisnih besedilih? Kako naj torej razložimo pojavitev in pogosto rabo frazema *pomesti/pometati (kaj) pod preprogo* v časopisnih besedilih s politično tematiko od 90. let dalje, v času po osamosvojitvi Slovenije? Dejstvo je zabeleženo v korpusu FidaPLUS, ki vsebuje gradivo od srede 90. let dalje (prim. natančen prikaz v Arhar, Gorjanc 2007: 98, 99): z iskanjem »pod_preprogo« se v FidiPLUS

najde 1384 zadetkov, od katerih je velika večina frazeoloških.³² Vsekakor to pomeni, da je bilo v slovenskem družbenopolitičnem življenju po osamosvojitvi prikrivanje nerešenih in neurejenih zadev, ne glede na to, na kateri čas ali politično usmeritev se je konkretno nanašalo, aktualen problem. Ali to pomeni, da se je v tem času o prikrivanju končno lahko odkrito spregovorilo (kar bi kazalo na demokratizacijo družbenega in političnega prostora) ali pa se je nasprotno prikrivanje šele zares začelo (kar bi kazalo ravno obratno) ali pa je aktualno oboje, bi razkrila šele natančnejša analiza besedil s politično tematiko. S tem v zvezi je verjetno treba aktualizirati še eno dejstvo, ki je prav tako kulturološko: sproščanje knjižnojezikovne norme. Frazem, ki je bil dotlej rabljen (kolikor je bil) v neknjižnih zvrsteh, je dobil domovinsko pravico v knjižnih.³³ Slovenski pravopis, ki je izšel leta 2001, tega dejstva žal ni zabeležil, frazem tudi v njem ni naveden.

4 Kulturološki pristopi v sodobnosti, med njimi zlasti lingvokulturološki, skupaj z novim razumevanjem metafore v kognitivni semantiki na novo odpirajo vprašanje arbitrarnosti jezikovnih znakov kot njihove temeljne lastnosti. Govori se o t. i. ikoničnem obratu v jezikoslovju konec 20. in v začetku 21. stoletja (prim. nasprotovanje le-temu v Farø 2007: 50, 51). Da je frazeološka (konvencionalna) metafora »živa« – kar je v opreki s prepričanjem, da se pomen frazemov usvaja v procesu konvencionalne rabe – po mnenju psiholingvistov (Gibbs 1990) kaže v eksperimentih potrjeno dejstvo, da si namreč rojeni govorniki prizadevajo najti zvezo med t. i. »dobesednim branjem« (o dvojnem branju frazemov v Kržišnik 2006: 260) frazemov in njihovimi pomeni, če je ta povezava vsaj deloma predvidljiva (transparentna).

Viri in literatura

Anić, Vladimir, 2000: *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.

Arhar, Špela, in Gorjanc, Vojko, 2007: Korpus FidaPLUS: nova generacija slovenskega referenčnega korpusa. *Jezik in slovstvo* LII/2. 95–110.

Bragina, Natal'ja G., 1999: Fragment lingvokulturološkega leksikona (bazovye ponjatija). Telija, Veronika N. (ur.): *Frazeologija v kontekste kultury*. Moskva: Jazyki russkoj kul'tury. 131–138.

Dobrovol'skij, Dmitrij O., 1997: Nacional'no-kul'turnaja specifika vo frazeologii (I). *Voprosy jazykoznanija*. № 6. 37–48.

³² Za primerjavo navedimo, da v korpusu Fida z iskanjem »pod_preprogo« dobimo 175 zadetkov, le 4 od tega so nefrazeološki. Natančnejša raziskava pojavljanja tega frazema v FidiPLUS po tematiki in časovnih obdobjih bi omogočila tudi dokaj natančno kulturološko interpretacijo.

³³ Sama sem do 90. let frazem poznala samo v nemščini (*unter den Teppich kehren*). Breda Pogorelec mi je tedaj zatrdila, da ga v slovenščini pozna predvsem v obliki *pomesti pod tepih*. Njegovo nerazširjenost pri nas pa je razložila s kulturološkim dejstvom: prijel se je lahko šele v meščanskem okolju, ki je preproge poznalo.

Farø, Ken, 2007: Warum Idiome arbiträr sind – und die Konsequenzen daraus. Kržišnik, Erika, in Eismann, Wolfgang (ur.): *Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko. 49–64.

FIDA – *Korpus slovenskega jezika*. URL: <http://www.fida.net>.

FidaPLUS – *Korpus slovenskega jezika*. URL: <http://www.fidaplus.net>.

Fink, Željka idr., 2006: *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*. Zagreb: Knjigra.

Gibbs, Raymond W. Jr., 1990: Psycholinguistic studies on the conceptual basis of idiomaticity. *Cognitive Linguistics* 1. 417–462.

Keber, Janez, 1995: Pomen etnografskih in zgodovinskih podatkov za raziskovanje leksike in frazeologije. Muršič, Rajko, Ramšak, Mojca in Krobej, Monika (ur.): *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete. 85–90.

Keber, Janez, 2001: Razlaganje izvora slovenskih frazemov. Kržišnik, Erika (ur.): *Skripta* 5. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani. 35–50.

Kispál, Tamás, 1998: Biblische Sprichwörter im Deutschen und im Ungarischen. Eismann, Wolfgang (ur.): *Europhras 95. Europäische Phraseologie im Vergleich: Gemeinsame Erbe und Kulturelle Vielfalt*. Bochum: Brockmeyer. 377–388.

Kržišnik, Erika, 1990: Sestavina roka v frazeologemih slovenskega knjižnega jezika. Pretnar, Tone (ur.): *XXVI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 141–154.

Kržišnik, Erika, 1991: Frazeologija v slovenskem časopisju 1991. Jug Kranjec, Hermína (ur.): *XXVII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 89–98.

Kržišnik, Erika, 2000: Biblične stalne besedne zveze v SSKJ in v slovenskem jeziku. *Razprave/Dissertationes* XVII. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede. 67–80.

Kržišnik, Erika, 2005: Frazeologija v luči kulture. Stabej, Marko (ur.): *Večkulturnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Zbornik predavanj 41. seminarja slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete. 67–81.

Kržišnik, Erika, 2006: Izraba semantične potence frazemov. Vidovič Muha, Ada (ur.): *Slovensko jezikoslovje danes. Slavistična revija. Posebna številka*. Ljubljana. 259–279.

Kržišnik, Erika, in Smolić, Marija, 1999: Metafore, v katerih živimo tukaj in zdaj. Kržišnik, Erika (ur.): *35. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti. 61–80.

Krasnyh, V. V., 2004: Analiz diskursa v svete koncepcii frejm-struktur soznaniya. Telija, Veronika N. (ur.): *Kul'turnye sloi vo frazeologizmah i v diskursivnyh praktikah*. Moskva: Jazyki slavyanskoj kul'tury. 243–250.

Kuret, Niko, 1955: Babji mlin. Prispevek k motiviki slovenskih panjskih končnic. Orel, B., in Matičetov, Milko (ur.): *Slovenski etnograf*. Letnik VIII. 171–206.

Maslova, V. A., 2004: Kul'turno-nacional'naja specifika russoj frazeologii. Telija, Veronika N. (ur.): *Kul'turnye sloi vo frazeologizmah i v diskursivnyh praktikah*. Moskva: Jazyki slavyjanskoj kul'tury. 69–76.

Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana 1970–1991 (tudi elektronska verzija).

Slovenski pravopis. Jože Toporišič, predsednik pravopisne komisije SAZU. Ljubljana 2001.

Stramljič Breznik, Irena, 2007: Družina v slovenskih pregovorih in frazemih. Kržišnik, Erika, in Eismann, Wolfgang (ur.): *Frazeologija v jezikoslovju in drugih vedah*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko. 251–266.

Šindelářová, Jaromíra, 2007: Znalost a chápání frazémů u cizinců. Baláková, Dana in Ďurčo, Petr (ur.): *Frazeologické štúdie V. Princípy lingvistickej analýzy vo frazeológii*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta. 343–357.

Šivic - Dular, Alenka, 1990: O ljudski etimologiji. Pretnar, Tone (ur.): *XXVI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 155–171.

Šmitek, Zmago, 2004: *Mitološko izročilo Slovencev*. Ljubljana: Študentska založba.

Telija, Veronika N., 1996: *Russkaja frazeologija*. Moskva: Jazyki slavyjanskoj kul'tury.

Telija, Veronika N., 1999: Pervoočerednye zadači i metodologičeskie problemy issledovanija frazeologičeskogo sostava jazyka v kontekste kul'tury. Telija, Veronika N. (ur.): *Frazeologija v kontekste kul'tury*. Moskva: Jazyki russoj kul'tury. 13–24.

Toporišič, Jože, 1985: Vsebinska podstava primerjalnih frazeologemov v slovenskih zbirkah pregovorov in rekov. Dular, Janez (ur.): *XXI. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani. 31–46.

